

УДК 354:328.185

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-11\(39\)-647-655](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-11(39)-647-655)

Нікітська Юлія Мирославівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, 18000, тел.: (0472) 372-142, <https://orcid.org/0000-0002-0482-8011>

Панченко Оксана Олександрівна доктор філософії, старший викладач кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, вул. О. Дашкевича, 24, м. Черкаси, 18000, тел.: (047) 231-72-83, <https://orcid.org/0000-0001-8911-7544>

Рожко Тетяна Геннадіївна студентка кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, 18000, тел.: (0472) 372-142, <https://orcid.org/0000-0003-2285-0543>

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. Інклюзивна освіта є невід'ємною частиною сучасної системи освіти, забезпечуючи рівні можливості для всіх дітей, зокрема для дітей з особливими освітніми потребами. Створення доступного, сприятливого середовища дає змогу таким дітям не лише отримувати знання, а й успішно соціалізуватися та розвивати свої здібності.

У статті описуються суть і зміст психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти. Психолого-педагогічний супровід розглядається як комплексна система заходів з організації освітнього процесу і розвитку дітей, передбачена індивідуальною програмою розвитку дитини. Встановлено його головну мету, яка полягає у корекції порушень психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, задля їхньої безперешкодної інтеграції в освітні заклади та розвитку особистих рис. Для ефективної реалізації психолого-педагогічного супроводу створюється команда психолого-педагогічного супроводу, до якої входять постійні учасники та залучені фахівці відповідно до категорії порушень в дитини, визначено головні її завдання та принципи роботи.

З'ясовано, що команда психолого-педагогічного супроводу, відповідно до висновку інклюзивно-ресурсного центру, складає індивідуальну програму

розвитку для дитини з особливими освітніми потребами. Особливість роботи команди полягає в реалізації індивідуального підходу до кожної дитини, зосередженого на її особистісному розвитку, навчанні та вихованні. Ефективність роботи команди залежить від злагодженої роботи всіх її учасників. Основою діяльності команди психолого-педагогічного супроводу є міждисциплінарний підхід, що забезпечує взаємодію фахівців різних галузей: загальної та спеціальної освіти, соціальної педагогіки, психології та ін. Він дозволяє системно організувати процеси розвитку, навчання, виховання та соціалізації дитини з особливими освітніми потребами. Для того, щоб досягти максимальних результатів цих процесів важливо створювати сприятливу атмосферу між всіма учасниками команди психолого-педагогічного супроводу.

Команда психолого-педагогічного супроводу визначається як колектив фахівців, скоординована та узгоджена робота яких спрямована на створення в закладі дошкільної освіти умов, необхідних для всебічного розвитку, соціалізації, самореалізації, формування знань, умінь і навичок в дитини з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, команда психолого-педагогічного супроводу, інклюзивно-ресурсний центр, особливі освітні потреби, індивідуальна програма розвитку.

Nikitska Yuliia Myroslavivna PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate professor at the Department of Preschool and Special Education, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, blv. Shevchenko, 81, Cherkasy, 18000, tel.: (0472) 372-142, <https://orcid.org/0000-0002-0482-8011>

Panchenko Oksana Oleksandrivna PhD, Senior Lecturer at the Department of Preschool and Special Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, St. O. Dashkevich, 24, Cherkasy, 18000, tel.: (047) 231-72-83, <https://orcid.org/0000-0001-8911-7544>

Rozhko Tetyana Hennadiivna student at the Department of Preschool and Special Education, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, blv. Shevchenko, 81, Cherkasy, 18000, tel.: (0472) 372-142, <https://orcid.org/0000-0003-2285-0543>

A COMPREHENSIVE APPROACH TO THE PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF PRESCHOOL CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Abstract. Inclusive education is an integral part of the modern education system, providing equal opportunities for all children, including children with

special educational needs. Creating an accessible, favorable environment enables such children not only to acquire knowledge, but also to successfully socialize and develop their abilities.

The article describes the essence and content of psychological and pedagogical support for children with special educational needs in preschool education institutions. Psychological and pedagogical support is considered as a complex system of activities for the organization of the educational process and development of children, provided for by the individual child development program. Its main goal has been established, which consists in correcting violations of the psychophysical development of children with special educational needs, for their unhindered integration into educational institutions and the development of personal traits. For the effective implementation of psychological-pedagogical support, a team of psychological-pedagogical support is created, which includes permanent participants and involved specialists according to the category of violations in the child, its main tasks and principles of work are defined.

It was found that the team of psychological and pedagogical support, according to the conclusion of the inclusive resource center, draws up an individual development program for a child with special educational needs. The peculiarity of the team's work is the implementation of an individual approach to each child, focused on his personal development, education and upbringing. The effectiveness of the team's work depends on the coordinated work of all its members. The basis of the activity of the team of psychological and pedagogical support is an interdisciplinary approach that ensures the interaction of specialists from various fields: general and special education, social pedagogy, psychology, etc. It allows you to systematically organize the processes of development, education, upbringing and socialization of a child with special educational needs. In order to achieve the maximum results of these processes, it is important to create a favorable atmosphere between all members of the team of psychological and pedagogical support.

The team of psychological and pedagogical support is defined as a team of specialists whose coordinated and coordinated work is aimed at creating in the preschool education institution the conditions necessary for comprehensive development, socialization, self-realization, formation of knowledge, abilities and skills in a child with special educational needs.

Keywords: psychological and pedagogical support, team of psychological and pedagogical support, inclusive resource center, special educational needs, individual development program.

Постановка проблеми. Збільшення кількості дітей із порушеннями в психофізичному розвитку є проблемою не тільки нашої країни, а й усього світу. Спроможність суспільства забезпечити достатній рівень підтримки, гуманізм та терпимість у ставленні до дітей з особливими потребами, а також

можливість забезпечення їх доступною та якісною освітою є показниками рівня розвитку суспільства. Це питання значно загострилося із запровадженням воєнного стану в країні. Саме тому, одним із основних напрямів реформування сучасної системи освіти є реалізація права дітей з особливостями психофізичного розвитку на отримання якісної освіти та повноцінна їх інтеграція в освітній процес, а також створення умов для їхньої успішної соціалізації в суспільстві.

Актуальність проблеми пов'язана, перш за все, з тим, що кількість дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, постійно зростає. Наразі, таких дітей в Україні понад 1 млн., що складає 12% від загальної кількості дітей. Крім того, відзначається тенденція якісних змін у структурі дефекту, комплексний характер порушень у кожної окремої дитини. Згідно з даними Міністерства освіти і науки України у період з 2018/2019 н.р. по 2019/2020 н.р. кількість дітей з особливими освітніми потребами, що отримували освіту в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти зросла у 2 рази: з 2 300 осіб до 4 681 осіб відповідно і цей показник постійно зростає.

Нині система освіти активно адаптується до індивідуальних потреб кожної дитини і створює для них спеціальні умови для отримання освіти, відповідно до рекомендацій фахівців. Навчання таких дітей відбувається за індивідуальною програмою розвитку. Одночасно із освітньою діяльністю для дітей з особливими освітніми потребами проводиться безперервна, систематична корекційно-розвиткова робота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних публікацій свідчить, що питання психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами стають все більше актуальними і знаходяться в центрі уваги науковців, серед них: І. Бобренко, Л. Гуцуляк, В. Ляшенко, Т. Оленіч, Ю. Підвальна, А. Шевчук та інші. На важливості забезпечення педагогічної підтримки дітям з особливими освітніми потребами акцентують увагу О. Безпалько, В. Боднар, В. Кобильченко, В. Ляшенко, Ю. Найда, Н. Софій, В. Тесленко.

Одночасно науковцями відзначається недостатня ефективність розроблених положень психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, враховуючи їхні індивідуальні психолого-педагогічні особливості.

Мета статті – визначення змісту психолого-педагогічного супроводу дітей в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Одним з найважливіших завдань державної політики в галузі корекційної освіти є реалізація права на освіту дітей з обмеженими можливостями. Здобуття такими дітьми якісної освіти є основною і невід'ємною умовою їх успішної соціалізації, здійснення повноцінної участі в суспільному житті. Головна мета роботи з дітьми, що

мають порушення психофізичного розвитку – інтеграція в соціальне життя суспільства.

Згідно з Конвенцією ООН «Про права дитини» та Конституцією України, кожна дитина має право на отримання освіти. Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав, характеризуючи право на освіту, наголошує на його чотирьох головних рисах: наявності, доступності, сприйнятливості та адаптованості. Доступність означає обов'язок держави забезпечити рівний доступ до освіти для всіх, незалежно від статі, віку, стану здоров'я.

Забезпечення доступу до освіти для дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП) є можливим лише за умови розвитку системи інклюзивної освіти. В останні роки в освітній галузі набула широкого впровадження інклюзивна практика, яка надає доступ до отримання освіти в дошкільному закладі за місцем проживання та забезпечення оптимальних умов для успішного навчання всіх дітей, враховуючи їхні індивідуальні особливості, психічні та фізичні можливості.

В умовах інклюзивного навчання в системі дошкільної освіти психолого-педагогічний супровід дітей (далі – ППС) з особливими освітніми потребами визначається як пріоритетний напрям в діяльності педагогів.

Психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу і розвитку дітей, передбачена індивідуальною програмою розвитку дитини (далі – ІПР). Основна мета ППС – формування позитивного ставлення дітей з ООП до освітнього середовища, підтримка розвитку їхніх особистих рис, стимулювання самопізнання, самореалізації та інтеграції в суспільство, а також корекція порушень психофізичного розвитку.

Основними засадами психолого-педагогічного супроводу навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами є:

- забезпечення безперешкодного доступу до освітнього середовища;
- впровадження індивідуалізації та адаптації навчальних програм з урахуванням потреб та індивідуальних можливостей кожної дитини;
- створення умов, що сприяють соціальній адаптації, самовиявленню та самореалізації особистості дитини;
- забезпечення доступності всіх форм навчання та освітніх послуг;
- надання професійної орієнтації та підготовки до вибору майбутньої професії.

Для забезпечення ефективності освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) формується команда психолого-педагогічного супроводу (далі – КППС).

Команда психолого-педагогічного супроводу – узгоджена та комплексна діяльність фахівців та батьків дітей з особливими освітніми потребами. Головною метою роботи КППС є створення відповідних умов в освітньому

процесі для розвитку особистості дитини, засвоєння знань, умінь та навичок, а також сприяння її самореалізації та соціалізації.

Принципи формування, функціонування, основні завдання та організаційні аспекти роботи команди супроводу дитини з ООП регламентує Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі дошкільної освіти [4].

Команда психолого-педагогічного супроводу виконує такі завдання:

1. Здійснює збір інформації щодо особливостей розвитку дитини, вивчає її сильні та слабкі сторони, а також визначає освітні потреби на етапах створення, реалізації та моніторингу виконання ІПР.

2. Визначає напрямки психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг, що надаються на основі висновку інклюзивно-ресурсного центру (далі – ІРЦ) в межах закладу освіти та забезпечує надання цих послуг.

3. Розробляє ІПР індивідуально кожній дитині з ООП та здійснює моніторинг її виконання для коригування та визначення динаміки розвитку дитини.

4. Надає педагогам закладу освіти методичну підтримку з питань організації інклюзивного навчання.

5. Забезпечує створення належних умов для успішної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище закладу освіти.

6. Здійснює проведення консультативної роботи з батьками дітей з ООП стосовно особливостей їх розвитку, навчання та виховання.

7. Забезпечує проведення інформаційно-просвітницької роботи для педагогічного колективу, батьків і дітей з метою формування дружнього та неупередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, а також запобігання дискримінації та порушення прав дітей.

Команда формується з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП. До її складу входять постійні учасники та залучені фахівці. Постійними членами команди є: керівник закладу дошкільної освіти, вихователь-методист, вихователь, асистент вихователя, практичний психолог, соціальний педагог, дефектолог (відповідно до освітніх потреб дитини з ООП), реабілітолог, батьки або законні представники дитини з ООП. Залучаються також інші фахівці: медичний працівник закладу освіти, лікар, асистент дитини, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей та ін.

Організацію та керівництво КППС здійснює керівник закладу дошкільної освіти. Він несе відповідальність за виконання завдань, покладених на КППС, та визначає розподіл функцій між її учасниками.

Головними принципами діяльності КППС є:

- виявлення поваги до індивідуальних особливостей дітей з особливими освітніми потребами;
- захист інтересів дітей з ООП, запобігання їх дискримінації та порушенню прав;

- застосування командного підходу для оптимального розвитку кожної дитини з ООП;
- інтенсивна взаємодія з батьками дітей з ООП, активне їх залучення до освітнього процесу та участі у розробці ІПР;
- розгляд сфер міжвідомчої співпраці для забезпечення комплексного підходу та найкращих результатів у навчанні та вихованні дітей з ООП.

КППС складає індивідуальну програму розвитку дитини з ООП протягом двох тижнів з початку настання освітнього процесу. Ця програма формується згідно з висновком інклюзивно-ресурсного центру та індивідуальною програмою реабілітації дитини з інвалідністю (у випадку її наявності). ІПР погоджується з батьками дитини та затверджується керівником закладу освіти. КППС двічі на рік, а за потреби і частіше, переглядає ІПР для того, щоб визначити прогрес розвитку дитини та внести зміни до структури програми. Окрім того, КППС обирає методи адаптації та/або модифікації освітнього середовища, матеріального забезпечення групи у відповідності до можливостей дитини з ООП та з урахуванням її індивідуальних особливостей розвитку.

Організація роботи команди психолого-педагогічного супроводу відбувається протягом звичайного робочого графіка працівників. Однією з форм організації роботи КППС є проведення засідання усіх її учасників, яке призначається не рідше ніж три рази протягом навчального року. У випадку потреби можуть бути скликані позачергові засідання, ініціатором яких може виступити будь-хто з учасників КППС. Під час засідань КППС рішення ухвалюються шляхом відкритого голосування після колегіального обговорення інформації, представленої кожним учасником (за умови, якщо присутні не менше 2/3 від загального складу). Підсумки засідання завершуються складанням протоколу, який веде секретар засідання. Він обирається із списку постійних учасників КППС. Цей прокол підписують голова, секретар та всі учасники засідання.

Надання корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних послуг забезпечується через проведення як індивідуальних, так і групових занять. За умови виникнення складнощів у здійсненні ІПР КППС звертається за методичною допомогою до фахівців ІРЦ.

КППС складає та погоджує з батьками дитини з ООП розклад психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять, які здійснюють педагоги закладу освіти та/або залучені фахівці ІРЦ та інших організацій, у яких є дозвіл на проведення освітньої діяльності у закладах освіти.

Особливістю роботи КППС є впровадження індивідуального підходу до кожної дитини з ООП в контексті її особистісного розвитку, навчання та виховання.

Ефективність роботи КППС залежить від узгодженості дій всіх її учасників. В основу діяльності КППС закладено міждисциплінарний підхід,

що ґрунтується на взаємодії фахівців різних галузей: загальної та спеціальної освіти, психології, соціальної педагогіки та ін. Він дозволяє системно здійснювати процеси розвитку, навчання, виховання та соціалізації дитини з ООП. Для досягнення найкращих результатів цих процесів дуже важливим є формування сприятливої атмосфери між всіма учасниками КППС.

Таким чином, КППС – колектив фахівців, взаємоузгоджена та злагоджена робота яких, направлена на створення в закладі дошкільної освіти необхідних умов для всебічного розвитку особистості дитини з ООП, формування в неї знань, умінь та навичок, а також сприяння її самореалізації та соціалізації.

Висновки. Психолого-педагогічний супровід дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами – пріоритетний напрям в інклюзивній освіті, комплексна система заходів з організації освітнього процесу і розвитку дітей, передбачена індивідуальною програмою розвитку дитини. Він здійснюється шляхом створення команди психолого-педагогічного супроводу, яка визначає способи адаптації освітнього середовища для дитини з особливими освітніми потребами відповідно до її індивідуальних можливостей розвитку.

Скоординована робота педагогів, фахівців і батьків допомагає створити середовище, у якому діти з особливими освітніми потребами зможуть досягти достатнього рівня розвитку та адаптації в соціумі.

Література:

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
2. Назаренко Н. С. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. URL: <https://vseosvita.ua/library/psihologo-pedagogicnij-suprovid-ditej-z-osoblivimi-potrebami-v-umovah-inkluzivnogo-navcanna-61048.html> (дата звернення 10. 10.2024).
3. Попелюшко Р. П. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами в інклюзивному навчанні. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна». 2021. № 1(9). С. 109-113.
4. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ МОН України від 08.06.2018 р. № 609. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18>.
5. Якимчук Г. В. Робота команди психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах законодавчих змін. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору* : збірник матеріалів наукових доповідей круглого столу з міжнародною участю, присвяченого творчій спадщині І. О. Синиці (м. Київ, 4 листопада 2021 року). Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. С. 146-148.

References:

1. Kolupaeva, A. A., Taranchenko, O. M. (2019) Navchannya ditey z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v inklyuzyvnomu seredovyshchi : navchal'no-metodychnyy posibnyk [Education of children with special educational needs in an inclusive environment: educational and methodological manual]. Kharkiv: Ranok Publishing House, 2019. 304 [in Ukrainian].
2. Nazarenko, N. S. Psychological and pedagogical support of children with special needs in the conditions of inclusive education. URL: <https://vseosvita.ua/library/psihologo-pedagogicnij-suprovid-ditej-z-osoblivimi-potrebami-v-umovah-inkluzivnogo-navcanna-61048.html> [in Ukrainian].
3. Popelyushko, R.P. (2021) Psykholoho-pedahohichnyy suprovid ditey z osoblyvymy potrebamy v inklyuzyvnomu navchanni [Psychological and pedagogical support of children with special needs in inclusive education]. *Zbirnyk naukovykh prats' Khmel'nyts'koho instytutu sotsial'nykh tekhnolohiy universytetu «Ukrayina» – Collection of scientific works of the Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of the University "Ukraine"*. 1(9). 109-113 [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennya Prymirnoho polozhennya pro komandu psykholoho-pedahohichnoho suprovodu dytyny z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v zakladi zahal'noyi seredn'oyi ta doshkil'noyi osvity: Nakaz MON Ukrayiny vid 08.06.2018 r. № 609. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18> [in Ukrainian].
5. Yakymchuk, G. V. (2021) Robota komandy psykholoho-pedahohichnoho suprovodu ditey z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh zakonodavchykh zmin [The work of the team of psychological and pedagogical support of children with special educational needs in the conditions of legislative changes]. *Psykhologichni vymiry osobystisnoyi vzayemodiyi cub "yektiv osvitn'oho prostoru : zbirnyk materialiv naukovykh dopovidey kruhloho stolu z mizhnarodnoyu uchastyu, prysvyachenoho tvorchiy spadshchyni I. O. Synytsi – Psychological dimensions of personal interaction with objects of the educational space: a collection of materials of scientific reports of a round table with international participation, dedicated to the creative heritage of I.O. Sinitsa* (Kyiv, November 4, 2021). Kyiv: Institute of Psychology named after H. S. Kostyuk, National Academy of Sciences of Ukraine. 146–148 [in Ukrainian].